

Куликівська К., Павленко В.В. Становлення вищої освіти в Україні / К. Куликівська, В.В. Павленко // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном: зб. наук. праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С.С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н.М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 404 с. – С.353-357.

Становлення вищої освіти в Україні

Саме в Острозі завдяки старанням знаменитого роду князів Острозьких зародилася освіта і наука у Східній Європі. Осередком української освіти та культури, провідною науковою установою наприкінці XVI - на поч. XVII століття стала Острозька академія (протягом 1576-1636 рр.). Вона відіграла роль інтелектуального центру України і стала першою українською школою вищого рівня (відкрита князем В.-К.Острозьким, що увіковічнила його ім'я).

Засновник академії та її фундатор Василь-Костянтин Костянтинович Острозький був одним із найбагатших магнатів держави, меценатом та просвітителем. Як зазначає С.Кардашевич, князь утричі перевершував за багатством самого короля Речі Посполитої. Йому належала третина всієї Волині, маєтності у Київському, Володимирському, Білоцерківському, Богуславському, Переяславському, Канівському та Чернігівському староставах. У володіннях князя перебувало понад 3040 міст і сіл, торгові доми у Гданську, Ярославі, Львові, замки у Дубні, Турові, Тарнові, двори-палати у Варшаві та Вільно [2].

Мета статті – проаналізувати історичний аспект одного з найвідоміших університетів України «Острозька академія».

Острозька академія, яку називали «тримовним ліцеєм», «храмом муз», «Острозькими Афінами», була навчальним закладом нового типу – слов'яно-греко-латинською академією [4].

На відміну від кращих соборних шкіл, де навчання обмежувалося граматиною, риторикою і діалектикою, там викладалися «сім вільних наук» (арифметика, геометрія, астрономія і музика) та елементи філософії. Студенти

Острозької академії вивчали п'ять мов: слов'янську, польську, давньоєврейську, грецьку та латинську [6].

Острозька академія, з одного боку, виступала як гурток учених (переважно богословів та філологів) а, з іншого, як навчальний заклад, де реалізовувалася концепція гуманістичного навчання. Можна припустити, що вона була багатоступеневою школою, яка включала початковий, середній та вищий рівні. Дослідники звертають увагу на те, що Острозька академія не мала офіційного статусу ні вищого навчального закладу, ні навіть середнього. Проте варто враховувати, принаймні, два моменти: *по-перше*, даний навчальний заклад існував у приватному місті. Саме тому у власника, князя В.-К. Острозького, не було потреби надавати школі офіційного статусу. *По-друге*, в умовах Речі Посполитої такий статус надавався переважно школам католицьким. Православним чи протестантським навчальним закладам отримати офіційний статус було складно. Тому сумнівно, що Острозька академія, котра сприймалася католиками як оплот православ'я могла здобути такий статус [3].

Василь-Костянтин залучив до викладання в Острозькій академії талановитих вітчизняних та іноземних діячів – літераторів, мовознавців, природознавців та інших фахівців. Чимало з них були вихованцями провідних європейських університетів – Падуї, Венеції, Кракова. Випускник Острозької академії, архімандрит Києво-Печерської лаври Захарія Копистенський згодом напише в «Поліфонії», що тут зібралось багато ораторів рівня Демосфена, філософів і мудреців, докторів слов'янської, грецької і латинської мов, «славних» математиків і старословів [6, с. 112]. Першим ректором школи був Герасим Данилович Смотрицький – письменник і педагог, автор полемічного трактату «Ключ до царства небесного» (1587 р.).

Золоту сторінку в історії України та академії вписав Іван Федоров. Завдяки йому Острог став одним із перших осередків книгодрукування в Україні.

Острозька Біблія (1580-1581 pp.) – перше у східнослов'янських народів видання повного церковнослов'янського тексту біблійних книг. Острозька Біблія у 1620 р. зареєстрована в каталозі Бодлеянської бібліотеки м. Оксфорда. На той час її мали всі відомі вчені, значно пізніше й І. Франко. За даними досліджень та архівних джерел відомо, що тираж Острозької Біблії був досить великий (до нашого часу збереглося більше 270 примірників). Вона є у бібліотеках багатьох міст (Москви, Києва, Харкова, Ужгорода, Санкт-Петербурга, Львова та ін. міст).

Доречно відзначити, що в XVI столітті Острозька Біблія репрезентувала слов'янську княжність за кордоном. Вона була у шведського короля Густава II Адольфа, кардинала Ф.Берберині, вінчестерського єпископа Лапселота Ендрюса. Іван Грозний також подарував примірник Острозької Біблії англійському послові Горсею.

Художнє оформлення Острозької Біблії представлене дереворитною архітектонічною ксилонічною рамкою титула, дещо схожою з гравюрою німецького ксилографа Е.Шена у Нюрнбернському виданні Біблії 1524 р. Ця оригінальна гравірувальна рамка спочатку була використана в московському «Апостолі» (1574). У композиції заставок простежуються мотиви українського народного орнаменту, прикрас українських рукописів.

У художньому оформленні Острозької Біблії друкар використав виливні складні суто декоративні прикраси: листочки, зірочки, хрестики тощо (сучасний український дослідник давньої української рукописної книги професор Яким Запаско нарахував 81 заставку, 70 кінцівок, 35 дрібних прикрас, 78 рядків в'язі, 1384 ініціальних літер) [1, с. 47]. До книги, окрім біблійних текстів, включено вірші Герасима Смотрицького (він також написав обидві передмови).

Для потреб студентів і професорів Академії в Острозі була створена також бібліотека з латинських, грецьких і церковнослов'янських видань (130 з них і зараз зберігаються в ЦНБ ім. В.І.Вернадського [1]).

На першому етапі навчання учні оволодівали руською грамотою. Для навчальних потреб учнів-початківців у Острозі було здійснено кілька видань букварів (нам відомі видання 1578 р., початку 80-их рр., 1598 р., після 1598 р.). Можливо, були й інші видання навчальних посібників для початкового навчання, але вони не дійшли до нас, оскільки букварі завдяки інтенсивному використанню швидко зношувалися та знищувалися.

На наступному, середньому етапі відбувалося вивчення грецької та латинської мов. При чому рівень їхнього викладання був достатньо високий.

На вищому етапі відбувалися богословські студії. У перші роки існування школи ці студії були пов'язані з підготовкою до друку тексту Біблії. Пізніше, у 80-90-их рр., актуальною стає богословська полеміка з католиками й прихильниками унії. В м. Острозі з'являється ряд богословських творів полемічного спрямування. Передусім варто відзначити «Книжицю» Василя Суразького, відому під назвою «Про єдину істинну православну віру» (написана в 1588 р., опублікована в 1598 р.). Також у той час в Острозі підготували низку перекладів богословських праць з грецької мови. Високий рівень викладання богослів'я в Острозькій академії засвідчує твір її учня Мелетія Смотрицького «Тренос» (1610), де основна увага приділялася теологічним питанням щодо відмінностей між римо-католицькою й православними церквами [3].

За декілька десятків років функціонування академія підготувала 500 випускників, багато з яких стали організаторами й реорганізаторами вже існуючих шкіл, відігравши таким чином чималу роль у поширенні освіти серед українського та інших народів. Острозька академія була не лише навчальним і науковим закладом, а й літературним та книговидавничим центром [2].

Тривалий час точилася дискусія щодо статусу Острозької академії: чи можна називати її вищою? Професор А.М. Алексюк вважає, що розглядати це питання необхідно з урахуванням історичного періоду її існування. На той час, порівняно з іншими школами, Острозька академія стояла вище. Проте донині це питання залишається відкритим. Дослідники історії розвитку освіти ще на

початку 70-х років ХХ ст. висловлювали припущення, що школи «вищого типу» існували ще за часів Київської Русі. Є також думка, що перша вища школа в Києві була заснована 1037 р. у храмі Святої Софії. Вона готувала кадри «вищого духовенства і феодальної знаті». Частина дослідників схильна залишатися на позиції, згідно з якою першим вищим навчальним закладом на терені східного слов'янства була Києво-Могилянська академія [5].

Після смерті князя В.-К. Острозького (1608 р.) розпочався процес занепаду Острозької академії, і в 1624 р. вона припинила існування, оскільки внучка князя Анна-Алуїза Ходкевич відкрила на її базі єзуїтську колегію [6].

У 1989 році, з метою відродження національної культурної спадщини Острога та Острозької академії, створено краєзнавче товариство «Спадщина», яке очолив учитель історії, великий патріот Острожчини – Петро Зотович Андрухов [7].

З відродженням незалежної Української держави Острозька академія як вищий навчальний заклад розпочала нову сторінку в історії вищої школи нашої держави.

Указом Президента України від 12 квітня 1994 року розпочалося відродження Острозької академії, а указом від 30 жовтня 2000 року університету «Острозька академія» було надано статус національного. Університет має взірцеву репутацію як в Україні, так і за її межами – діяльність Острозької академії в 1999 році було відзначено ХХVІІ Міжнародним призом «За якість», що вручався в Парижі. 22 червня 2007 року на базі Острозької академії за участю Президента України було відкрито віртуальну наукову бібліотеку, аналогів якої в Україні не існує.

У 2009 році Кабінет міністрів України надав Острозькій академії статус самоврядного дослідницького ВНЗ. Указом Президента України від 19 серпня 2009 року ректорові Національного університету «Острозька академія» професору Пасічнику Ігорю Демидовичу присвоєно звання Героя України за визначні особисті заслуги перед Україною у збереженні та примноженні національної освітянської спадщини [3].

Список використаних джерел

1. Запаско Я.П. Мистецтво книги на Україні ХУІ-ХУІІ ст. / Я.П. Запаско. – Львів, 1971. – 310 с.
2. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія Української школи і педагогіки / О.О. Любар. – К.: Знання, 2003.
3. Мицько І., Стратій Я. Роль Острозького культурно-освітнього осередку в розвитку української духовної культури / І. Мицько. – К., 1993. – С.158.
4. Огієнко І. Українська культура / І. Огієнко. – К.: Довіра, 1992. – С. 24-2.
5. Петров Н. Акты и документы / Н. Петров. – К., 1904. – Т.1. – Ч.2. – С. 272.
6. Саух П.Ю. Князь Василь-Костянтин Острозький / П.Ю. Саух. – Рівне, 2002. – 244 с.
7. Ульяновський В.І. Історія церкви та релігійної думки в Україні / В.І. Ульяновська. – К., 1994. – Кн. 2. – С.83-86.